

**ΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΔΥΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ
ΑΝΩΜΑΛΙΑΙ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΚΑΙ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ ***

Κακώσεις τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τῶν Τούρκων

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐπ' αὐτοῦ καὶ καλλιτεχνική τις κίνησις, διότι μετέβη εἰς Κύπρον ὁ ἐκ Κρήτης ζωγράφος Ἰωάννης Κορνάρος, οὗτινος ἱκανὰ ἔργα σώζονται ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐν ταῖς Μοναῖς τῆς Κύπρου¹. Τῷ 1783 ὁ Κυρηνεὺς Λαυρέντιος ἀνεκαίνισε τὸν ἐν Κυρηνεῖα ναὸν τῆς Χρυσοπολιτίσσης², μετὰ πενταετίαν (1788) ὁ Πατριάρχης ΚΠ. Προκόπιος α' (1785—1789) διὰ σιγίλλου γράμματος ἀνενέωσε τὰ σταυροπηγιακὰ δίκαια τῆς Μονῆς Κύκκου, κανονίσας καὶ τὸν ἐσωτερικὸν εἶον τῶν μοναχῶν. Ὑπεγράφη δὲ τὸ σιγίλλιον ὑπὸ τοῦ πρ. ΚΠ. Θεοδοσίου β' (1769—1773) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Ἀδραμίου (1775—1787), μείζον προσλαβὼν κύρος³.

Τελευτῶντος τοῦ ιη' αἰῶνος ἤμαζον ὡς τε διδάσκαλοι καὶ ὡς κληρικοί ἱκανοὶ Κύπριοι, ὡς Φώτιος, ὁ λογοθέτης γενικὸς ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ ΚΠ. διαπρεπῆς καθηγητῆς τῆς ἐν ΚΠ. Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας⁴. Τὴν Σχολὴν δὲ ταύτην διηύθυναν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Κύπριοι λόγιοι, ὡς ὁ Ἥλλας, σύγχρονος τοῦ Φωτίου⁵, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Γεράσιμος. Οὗτος δὲ εἶχε χρηματίσει Μητροπολίτης Βιζύης (1762—1782) Νικομηδείας (1782—1791) καὶ Δέρκων (1791—1794) ἐξελέγη δὲ τῇ 3 Μαρτίου 1794 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἀλλὰ τῇ 19 Ἀπριλίου 1797 μετὰ τριετῆ πατριαρχεῖαν παραιτηθεὶς, περὶ τὸ 1797 ἀπέθανε⁶. Ἀνεψιὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ Ε' Τόμου σελ. 224.

1. *Περιστιάνη*, ἐνθ' ἄν. σ. 726-7.

2. Αὐτόθι, σ. 22.

3. *Μ. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 670-671.

4. *Μ. Γεδεών*, ἐνθ' ἄν. σ. 178. 179. *Κούμα*, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ΙΒ, 574. *Μακροῦτος* παρὰ *Κ. Σάθα*, Μεσ. Βιβλιοθ. Γ, σ. οθ'. Περιοδ. «Παρνασσός», ΙΑ, 1887, σ. 196. 7. σημ.

5. *Κωνσταντίου*, τοῦ ἀπὸ Συναίου Πατριάρχου ΚΠ. Βιογραφίαι καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες, σ. 360. *Μ. Γεδεών*, ἐνθ' ἄν. σ. 177.

6. *Σεργίου Μακροῦτου*, Ὑπομνήματα Ἐκκλησ. Ἱστορίας, παρὰ *Κ. Σάθα*, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη Γ, 387. *Μ. Γεδεών*, ἐνθ' ἄν. σ. 175-6.

Κύπριος ἦτο καὶ ὁ σύγχρονος Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἀνθέμιος (1791—1813) ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτος ἀρχιερατεύσας¹. Ἄλλος ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου Γερασίμου γ' ὡσαύτως Κύπριος ὁ Ἀθανάσιος Κασσαδέτης, Μ. Ἀρχιδιάκονος ἐπ' αὐτοῦ χρηματίσας, τοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως, ἐχειροτονήθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1794 Μητροπολίτης Δημητριάδος (1794—1822), ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ προβιβάσθεισος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Δημητριάδος εἰς Μητρόπολιν². Ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀθανασίου ὑπῆρξε σπουδαία, ἀλλ' ἐπιφανεστέραν θέσιν ἐν τῇ Ἱεραρχίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου κατέλαβε ἕτερος Κύπριος κληρικός, ὁ Ἀθανάσιος Καρύδης, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἐνετίᾳ καὶ διδάξας ἐν Ἀθήναις³. Τῇ 30 Ἰανουαρίου 1773 χειροτονηθεὶς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρὶδι Σκαρίνῳ ὑπὸ τοῦ Μακαρίου Κιτίου εἰς Διάκονον καὶ τῇ 24 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς Ἱερομόναχον⁴, προσήλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας χειροτονηθεὶς Μητροπολίτης Λιθύης. Ἀλλὰ προσελθὼν εἶτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ΚΠόλεως μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Νικομηδείας κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1791 ὑπὸ τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Γερασίμου γ' ⁵, τὰ μάλιστα διακριθεὶς καὶ ἰδρύσας τῇ 1800 Σχολὴν ἐν Νικομηδείᾳ, ὑπὲρ ἧς Σχολῆς καὶ ἰκάνων χρηματικὸν ποσὸν κατέβαλεν⁶. Τῷ 1821 ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐν ΚΠόλει ἀρχιερέων, τῶν ὑποστάντων μαρτυρικὸν θάνατον παρὰ τῶν Τούρκων ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἑλλ. Ἐπαναστάσεως.

1. *Σεργίου Μακραιῶν*, ἐνθ' ἄν. σ. 391. ἴδε περὶ τοῦ Ἀνθελίου Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναιου, ἐνθ' ἄν. σ. 143.

2. *Σέργιος Μακραιῶς*, παρὰ Κ. Σάθα Μεσ Βιβλιοθήκη Γ, 369. Β. Α. Μυστακίδου, Νεωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας σελίς, ἐν «Ἡμερολογίῳ Ἀνατολῆς» ἔτ. 1886, σ. 175—7, Μ. Γεδεῶν, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σ. 674. Τὸ ἔγγραφο τῆς προαγωγῆς τῆς Μητροπόλεως Δημητριάδος καὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Μ. Ἀρχιδιακόνου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἀθανασίου : ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμένου μοναχοῦ, ἐν Ἡμερολογίῳ «Φῆμη» ἔτ. 1888, σ. 110 ἐξ. Περὶ Ν. Γιαννοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Θεσσαλίας, ἐν Ἐπετηρίδι Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός» ἔτ. Ι'. 19'4, σ. 285.6.

3. *Κωνσταντίνου Οἰκονόμου* τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ Γραικικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ὀδησοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1821—1822, ἐν Βερολίνῳ 1833. σ. 22 ἐξ.

4. Κ. Καρανᾶ, Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ ἔγγραφα, σ. 12.

5. *Σεργίου Μακραιῶν* Ὑπομνήματα Ἐκκλῆσ. Ἱστορίας, παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, Γ, 376 Περὶ Περὶοδ. «Ἀπόστολος Βαρνάβας» Κύπρου Δ. 1921, ἀριθμ. 78, σ. 124.

6. Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας Γ, 200. Μ. Γεδεῶν, Χρονικὰ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, σ. 227-8. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν Σχολὴν τῆς Νικομηδείας ἔγγραφα ἐδημοσίευσεν ὁ Μ. Παράνικας ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ΚΠ ΙΑ', σ. 80-83.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι μεταξὺ τῶν νεομαρτύρων τοῦ τέλους τοῦ ιη' αἰῶνος ἀναφέρονται καὶ δύο Κύπριοι, ὁ Γεώργιος, μαρτυρήσας τῇ 25 Ἀπριλίου 1752, καὶ Πολύθωρος, τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1794. Ὁ Γεώργιος ἐν Πτολεμαίδι τῆς ἐγγὺς τῇ Κύπρῳ Παλαιστίνης εὐρισκόμενος, ὡς ὑπηρέτης Προξενείου τινὸς ἠγόραζεν ὡὰ παρὰ τινος πτωχῆς τουρκίσσης, ἧς αἱ γειτόνισσαι μισοῦσαι αὐτόν, διότι δὲν προετίμα αὐτάς, ἀπεφάσιον νὰ ἐξολοθρεύσωσιν αὐτόν. Ἡμέραν τινὰ μεταδὰς ὁ Γεώργιος, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς πτωχῆς ἐκείνης τουρκίσσης ἀπούσης ἔλαβε τὰ ὡὰ παρὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. Τοῦτο ἰδοῦσαι αἱ κακαὶ γειτόνισσαι ἐσυκοφάντησαν αὐτόν ὅτι εἶχε σχέσεις μετὰ τῆς τουρκίδος κόρης. Πολυπληθεῖς τοῦρκοι συναθροισθέντες εἰς τὰς κραυγὰς αὐτῶν συνέλαβον τὸν Γεώργιον καὶ ἀπήγαγον εἰς τὸν τοῦρκον δικαστήν, ὅστις, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Γεωργίου ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ἰδιαιτέραν σχέσιν μετὰ τῆς τουρκίδος, ἀπεφάνθη ὅτι ὤφειλε νὰ δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν. Ἐντεῦθεν ἤρξαντο οἱ τοῦρκοι ὅτε μὲν παρακαλοῦντες καὶ δῶρα προσφέροντες ὅτε δὲ βασανίζοντες τὸν Γεώργιον, ζητοῦντες νὰ πείσωσιν αὐτόν ὅπως γίνῃ μουσουλμᾶνος. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔμεινεν ἀκλόνητος ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει, δηλῶν ὅτι χριστιανὸς ἐγεννήθη καὶ χριστιανὸς ἔμελλε ν' ἀπιθάνῃ. Τούτου ἕνεκα κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἀλλὰ νέας προσπάθειας κατέβαλον οἱ τοῦρκοι ἵνα μεταπείσωσιν αὐτόν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς θανατώσεως αὐτοῦ, ἧτις ἦτο Παρασκευὴ καὶ καθ' ἣν ἐξεληθόντες τοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν τουρκικοῦ τεμένους περιεκύκλωσαν τὸν Γεώργιον, σιδηροδέσμιον ὄντα. Μὴ δυνηθέντες δὲ νὰ πείσωσιν αὐτόν ὅπως ἀρνηθῆ τὸν Χριστιανισμὸν ἐσχημάτισαν κύκλον καὶ προέτειναν τὰ δπλα, τὸ ὑστατον προτρέποντες αὐτόν νὰ ἐξισλαμισθῆ. Ἐκεῖνος οὐ μόνον ἀμετάπειστος ἔμεινεν, ἀλλὰ καὶ ἤλεγξε τὴν ψευδῆ τοῦ ἰσλάμ θρησκείαν, ὑψώσας δὲ τὰς δι' ἁλύσεων δεδεμένους χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, καθ' ἣν στιγμήν ἔμελλε νὰ φωνεுθῆ εἶπε, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ δέξαι τὸ πνεῦμά μου καὶ ἀξιώσόν με τῆς Βασιλείας σου!» Οἱ τοῦρκοι ἔτι μᾶλλον ἐξαγριωθέντες ἐκ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου θεάματος τοῦ ἥρωος μάρτυρος ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ καὶ εἶτα ὀρμήσαντες κατετεμάχισαν τὸ σῶμα αὐτοῦ. Τὴν στιγμήν ὁμοῦ ἐκείνην μεγάλη θύελλα ἐξετίναζεν ὀγκώδη κύματα θαλάσσης μέχρι τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἔκειτο αἰμόφυρτον τὸ λείψανον τοῦ νεομάρτυρος, οἱ δὲ τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἐπέτρεψαν ὑστερον εἰς τὴν Χριστιανείδς νὰ θάψωσιν αὐτὸ ἐν τῇ ναῶ τῆς Πτολεμαίδος¹.

1. Νέον Μαρτυρολόγιον, ἦτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Κ.Π. κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους μαρτυρησάντων, Ἔκδ. β'. ἐν Ἀθήναις 1856, σ. 134-135. Κ. Δουκάκη, Μέγας Συναξαριστὴς πάντων τῶν Ἁγίων, ἐν Ἀθήναις 1889-1896, τομ. Δ'. σ. 387-389. Χρυσόστομον Παπαδοπούλου, Οἱ Νεομάρτυρες, Ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 35-36.

Ὁ Πολύδωρος ἀπελθὼν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κύπρου μετέβη εἰς Κάϊρον χάριν ἐμπορίας. Ἐκεῖ δὲ γνωρισθεὶς μετὰ τινος ἀποστάτου καὶ ὡς γραμματεὺς ὑπ' αὐτοῦ προσληφθεὶς, ἡμέραν τινὰ παρὰ πότον παρεούρθη εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν. Συνελθὼν ὁμοῦς εἰς ἑαυτὸν ἔκλαιε διηνεκῶς καὶ ἐθλίβετο ἐπὶ τῷ παθήματι, φυγῶν δ' ἐξ Αἰγύπτου μετέβη εἰς Βηρυτὸν, ἐξωμολογήθη εἰς τὸν Ἀρχιερεῖα τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἐνοθε τήθη παρ' αὐτοῦ καὶ ἀπεστάλη εἰς τινὰ Μονὴν τοῦ Διδάνου. Τοῦτο μαθόντες οἱ τούρκοι ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ Ἀρχιερέως, ὅθεν ὁ Πολύδωρος ἔφυγεν ἐκ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Πτολεμαῖδα, σκοπὸν ἔχων ν' ἀποπλύνη διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχιερεὺς Πτολεμαΐδος, εἰς ὃν ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ πράξῃ τοῦτο ἐν Καίρῳ. Μὴ δυναθεὶς ὁμοῦς νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὁ Πολύδωρος καὶ πολλοὺς διελθὼν τόπους κατήντησεν εἰς Σμύρνην. Ἐκεῖ εὗρε τοὺς τούρκους ἠρεθισμένους ἕνεκα τοῦ πρὸ μικροῦ (26 Μαΐου 1794) ἀποθανόντος μαρτυρικῶς Ἀλεξάνδρου, μὴ θέλων δὲ νὰ ἐρεθίσῃ αὐτοὺς περισσώτερον κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθη εἰς Χίον, ὅπου κατὰ ὁδηγίας πνευματικοῦ τινος παρεσκευάσθη εἰς τὸ μαρτύριον διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς. Χρισθεὶς δι' ἁγίου Μύρου καὶ κοινωνήσας τῶν ἀχράντων Μυστηρίων μετέβη εἰς Νέαν Ἐφεσον, ὅπως ἐκεῖ μαρτυρήσῃ. Προσελθὼν εἰς τὸν τούρκικον ἱεροδικαστὴν μετὰ πολλῆς ἀφελείας ἐδήλωσεν ὅτι ἠρνήθη τὸν ἰσλαμισμὸν ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ τούρκοι προσεπάθησαν διὰ κολακειῶν καὶ προτροπῶν νὰ μεταπέσωσιν αὐτὸν καὶ μὴ ἐπιτυχόντες ὑπέβαλον τὸν Πολύδωρον εἰς σατανικὰς δασάνους πλίνθους καὶ σκεύη μαγειρικὰ καὶ σύρματα πεπυρακτωμένα ἐπιθέτοντες ἐπὶ τοῦ σώματος ἢ εἰσάγοντες εἰς αὐτὸ καὶ ποικιλαχῶς τὴν θηριωδίαν αὐτῶν ἐκδηλοῦντες. Ἀλλ' ὁ μάρτυς μετ' ἀκαταβλήτου σθένους ἐνέμεινεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐξέπνευσε δ' ἐν μέσῳ τῶν βασάνων, προκαλέσας τὴν κατάπληξιν τῶν τούρκων καὶ ἐνισχύσας τοὺς χριστιανούς¹.

Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα μαρτύρια δηλοῦσι μὲν τὴν καθόλου κατὰστασιν τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς τουρκικοὺς διωγμούς, τιμῶσι δὲ καὶ τὴν Κύπρον, ἧς τέκνα ὑπῆρξαν οἱ νεομάρτυρες.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρῦσανθος μετὰ εἰκοσιπενταετῆ διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, καταδαρυνθεὶς ὑπὸ τοῦ γήρατος καὶ ταλαιπωρούμενος ὑπὸ ἀσθενείας, κατέστη ἀνίκανος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. Τῷ 1791 ἐν Συνόδῳ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Κύπρου ἐδήλωσεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ παραιτήσῃ τὸν θρόνον, ἀλλ' ἡ Σύνοδος, μὴ ἀποδεχθεῖσα τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ἐξελέξατο βοηθὸν Ἐπίσκοπον τὸν Τα-

1. Ν. Μαρτυρολόγιον, σ. 224-239. Δουκάνη, Μ. Συναξαριστής, Θ, σ. 61-69. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἂν. σ. 44-45.

μασοῦ Χρῦσανθον, ἀνεψιὸν ὄντα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Τοῦτο ὑπῆρξε προσωρινή καὶ ὅλως ἀτελής θεραπεία πραγματικῆς ἀνάγκης. Τῷ 1779 θανόντος τοῦ Κιτίου Μελετίου (1776—1797) ἐξελέγη διάδοχος αὐτοῦ ὁ Ταμασοῦ Χρῦσανθος, τῷ δὲ 1805 εἰς τοῦτον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρῦσανθοῦ προσετέθη ἕτερος ὁμώνυμος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀνεψιὸς Χρῦσανθος, Μητροπολίτης ἐκλεγείς Πάφου. Ἀμφότεροι οὗτοι προσεπλάθον ἐπὶ ζήτησι τῆς Ἐκκλησίας νὰ κρατήσωσιν τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Χρῦσανθον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὅθεν νέαν ἐκδήλωσιν ἐπιθυμίας τοῦ γέροντος Ἀρχιεπισκόπου ἀπέκρουσαν εἰ δύο ἀνεψιοὶ αὐτοῦ Μητροπολίται: Πάφου καὶ Κιτίου, συντελέσαντες εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου βοηθοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ Τριμυθούτου Σπυρίδωνος. Καὶ ταῦτα διότι οὐδέτερος μὲν αὐτῶν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, τὴν πάγκοινων δὲ προὐκάλει προσοχὴν ὁ Οἰκονόμος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κυπριανός, πρὸ μικροῦ μεγάλας παρασχῶν ὑπηρεσίας ἐν τῇ στάσει τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Λευκοσίας.

Ἡ στάσις ἐξεράγη τῷ 1804 ἐναντίον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, διότι διεδόθη ὅτι τὰ ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχοντα σιτηρὰ, ἦσαν ἀνεπαρκῆ πρὸς διατροφήν τῶν κατοίκων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος θεωρούμενος τότε ὡς ὁ μόνος ὑπεύθυνος διοικητῆς τῆς νήσου, προὐκάλει τὸν φθόνον τῶν τούρκων προυχόντων, οἵτινες ἢ αὐτοὶ ἐπλασαν ἢ ἐχρησιμοποίησαν κατ' αὐτοῦ περὶ ἑλλείψεως τῶν σιτηρῶν φήμην πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου εἰς πραγματικὴν πολιτικὴν στάσιν, καθ' ἣν οἱ ἐπαναστάται ἐκακοποίησαν μὲν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ἐφόνευσαν δὲ τοὺς ἀρνηθέντας νὰ δώσωσι χρήματα χριστιανούς καὶ κατέλαβον τὴν Λευκοσίαν. Ὁ δραγουμάνος τῆς νήσου χατζῆ Γεωργάκης, διαφυγὼν εἰς ΚΠολιν, κατῴρθωσεν ὅπως δύο πασάδες ἐκ Καραμανίας διαπεραιωθέντες εἰς Κύπρον καταστειλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ στασιασταὶ ἐπολιορκήθησαν στενῶς ἐντὸς τῆς Λευκοσίας, ἠναγκάσθησαν δὲ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσιτείαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου πρὸς τοὺς πολιορκητάς ἵνα τύχωσιν ἀμνηστίας. Τὰς διαπραγματεύσεις διεξήγαγεν ὁ Οἰκονόμος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κυπριανός διὰ τοῦ ὁποίου καὶ τῆ ἐπιμέλειαι τῶν Εὐρωπαϊῶν προξένων ἡμνηστειύθησαν μὲν οἱ στασιασταὶ κατελήφθη δὲ ὑπὸ τῶν πασάδων διὰ τακτικοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἡ Λευκοσία. Ἐπειδὴ ζῆμωσ τινὲς τῶν ἀποστατῶν ἀπεκεφαλίσθησαν ἱκανοὶ αὐτῶν ἀποδράντες τῆς νήσου καὶ συνενωθέντες μετὰ κλεπτῶν καὶ ληστῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἀλτιπαρμάκητινός, ἀπεδιδάσθησαν εἰς τὸν τοῦ Καρπασίου λιμένα, εἰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἢ ἑκατὸν καὶ πενήντα ἀριθμοῦμενοι. Ληλατήσαντες τὰς κατὰ τὸ Καρπάσιον κώμας καὶ πλείστας προξενήσαντες καταστροφὰς προὐχώρησαν μέχρι τοῦ Σιναΐτικοῦ μονυδρίου τῆς Ἐλεούσης, τὸ κῶσμημα τῆς ἁγίας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου καταμερίσαντες. Οἱ ἀγρόται ἐτρέποντο εἰς φυγὴν πρὸ τῆς βιαίας ἐκείνης τῶν ληστῶν καὶ ἀποστατῶν

ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς ἑξακοσίους ἐκ φόβου ἠγαγκάσθησαν νὰ συνενθῶσι μετ' αὐτῶν. Οὗτοι δὲ συγκεκροτημένοι ὤρμησαν μὲν κατὰ τῆς Λευκασίας εὗρον ὁμῶς ἀντιμέτωπον τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ὅστις κατενίκησεν αὐτοὺς, αἰχμαλωτίσας τὸν Ἀλτιπαρμάρην. Καὶ μέρος μὲν τῶν στασιαστῶν συλληφθὲν κατεσφάγη ἢ ἀπηγγονίσθη, τὸ πλεῖστον δὲ διεφθάρη καὶ κατεστράφη, καταδιωχθὲν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ¹.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἠῤῥῆσε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἀλλὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἤσκει ὁ Οἰκονόμος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κυπριανός. Ἐναντίον ἑμῶς αὐτοῦ ἐξηγέρθησαν εἰ ἀνεψιοὶ τοῦ γέροντος Ἀρχιεπισκόπου, παρασύραντες αὐτὸν εἰς ἀγῶνα κατὰ τοῦ Κυπριανοῦ, οὗτινος ἀγῶνος οἰκτρὸν ἀποτέλεσμα ὑπήρξεν ἡ ἐξορία τοῦ τε Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου Χρυσάνθου, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1810, εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας. Ἐκεῖ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ γέρον Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος τῇ 1 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὁ δὲ πρῶην Κιτίου Χρυσάνθος ἐπανέκαμψεν εἰς Κύπρον μετὰ διαιταν ². Ἀναμφιβόλως δὲ ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου, παρὰ τὰς κατὰ τὰ τελευταία ἔτη ἑλλείψεις καὶ τὰ προκληθέντα ὑπὸ τῶν δύο ἀνεψιῶν αὐτοῦ ζητήματα, ἀποτελεῖ σταθμὸν σπουδαῖον οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Κύπρου.

Ὁ Ἐθνομάρτυς Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός

Ὁ τὸν Χρυσάνθον διαδεχθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός (1810-1821) ἐγεννήθη τῷ 1756 ἐν τῷ χωρίῳ Στροβίλῳ, παρὰ τὴν Λευκασίαν, ἐν ᾧ ὑπῆρχε Μετόχιον τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ «Μαχαιρᾶ»³. Μικρὸς τὴν ἡλικίαν ἐγένετο δέκιμος τῆς Μονῆς ταύτης, καὶ τῷ 1783, ἄγων τὸ 27ον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος, ἐχειροτονήθη ἐν αὐτῇ Διάκονος. Πάντως δὲ ἐν τῇ Μονῇ καὶ τῆς πρώτης ἔτυχε παιδεύσεως. Ἐν τῇ ἐν αὐτῇ Σχολῇ ἀναφέρεται περὶ τὸ 1768 διδασκῶν εἰς τῶν μαθητῶν τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως, ἀκριβῶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας τοῦ Κυπριανοῦ. Ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς Ἰωαννίκιος († 1769)

1. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄ. σ. 94. 95. Φ. Ζαννέτου, Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου, Α', σ. 1146. 7. Χαρ. Παπαγιωάννου, Ὁ Κύπρου Κυπριανός, «Φῶς» σ. 5. Προβλ. Luke, ἐνθ' ἄν. σ. 126 ἐξ.

2. Κυπριακὰ Χρονικά, Β' Ἐν Λάρνακι 1924. σ. 228.

3. Φιλ. Γεωργίου, Εἰδήσεις σ. 117. 8 σημ. Χαρ. Παπαγιωάννου, ἐνθ' ἄν. Φῶς, σ. 4. ἐξ. Hackett, σ. 226 ἐξ. καὶ ἐν Ἑλλην. μεταφράσει Χαρ. Παπαγιωάννου, Α, 305 ἐξ. Σ. Μενάνδρου, Ἡ ἐν Κύπρῳ Ἱερά Μονή τῆς Παναγίας τοῦ Μαχαιρᾶ (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ «Παρνασσού» τομ. Ι') σ. 138ἐξ.

ἀνακαινίσας αὐτὴν ἀπέστειλε τῷ 1784 εἰς Μολδοβλαχίαν τὸν ἀρχιμανδρίτην τῆς Μονῆς Χαραλάμπην μετὰ τοῦ Διακόνου Κυπριανοῦ πρὸς συλλογὴν ἐράνων ¹. Οὕτω δ' ἔσχεν ὁ Κυπριανὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ μεταβῆ εἰς ἀκμάζον Ἑλληνικὸν κέντρον, διατρέψας ἰδίως ἐν Ἰασίῳ καὶ γνωρισθεὶς μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυίας Μιχαὴλ Κωνσταντίνου Σούτσου, ὅστις χειροτονηθέντα Ἱερέα προσέλαβε τὸν Κυπριανὸν ὡς ἐφημέριον τοῦ ἡγεμονικοῦ ναοῦ. Ἐφοίτησε δὲ τότε ὁ φιλιμαθὴς Κυπριανὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν τοῦ Ἰασοῦ.

Μὴ λησμονῶν καὶ τὴν Μονὴν εἰς ἣν ἀνήκεν ὁ Κυπριανὸς πάντως συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ἡγεμόνος τῷ 1795 ἐκδοσιν χρυσοβούλλου, δι' οὗ ἐχορηγήθησαν εἰς τοὺς Ἐπιτρόπους τοῦ Βασιλικοῦ Μοναστηρίου «τῆς κυρίας Μαχαιράδος» ἔτησίᾳ συνδρομὴ «ἀπὸ μὲν τῶν αὐθεντικῶν ὀκνῶν γρόσια πενήκοντα ἀπὸ δὲ τοῦ βάματος ὁμοίως πενήκοντα, συμποσούμενα εἰς ἑκατὸν γρόσια» ². Ταυτοχρόνως, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1795, ὑπὲρ τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ ἐξέδωκε Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν σιγίλλιον γράμμα ὁ Κύπριος, ὡς εἶδομεν, τὴν καταγωγὴν Πατριάρχης ΚΠ. Γεράσιμος γ'. ὅστις, προσωπικῶς γνωρίσας τὰ κατ' αὐτὴν, ὥρισεν ὅπως αὕτη ἐλευθέρᾳ τυγχόνῃ παντελῶς καὶ ἀσύδωτος «μηδενὶ μηδὲν ὀφείλουσα παρέχειν, μήτε τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Κύπρου, ἀρκουμένῳ τῷ κανονικῷ αὐτοῦ μνημοσύνη», αἱ δὲ παρεκτρεπόμενοι μοναχοὶ «παιδεύονται καὶ σωφρονίζονται ὑπὸ μόνου τοῦ ἡγουμένου», ὡσαύτως ὅπως «τὰ Μετόχια ὑπάρχωσιν ἀνενόχλητα... τῶν δὲ ἀποθησακόντων πατέρων πᾶσαν τὴν καταλειφθεῖσαν περιουσίαν λαμβάνῃ ἢ Μονῇ» ³. Πιθανῶς τὸ σιγίλλιον τοῦτο συνετάχθη πρὸς ἀπέκρουσιν τῶν ἐπεμβάσεων τοῦ βοηθοῦ τοῦ γέροντος Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου Ἐπισκόπου Ταμασοῦ Χρυσάνθου ⁴.

Τῷ 1802 ὁ Κυπριανὸς ἐπανῆλθεν ἐξ Ἰασοῦ εἰς Κύπρον καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Στροβίλῳ Μετοχίου τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ, δραστηρίως ἐργασθεὶς πρὸς ἀπέσβεσιν τῶν χρεῶν αὐτῆς. Ἐνεκα δὲ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ καὶ τῆς μεγάλης ἀξίας ἐζητήθη ὑπὸ τῶν ἐν Λευ-

1. Σ. Μενάνδρου, ἐνθ' ἄν. σ. 138 ἐξ. Πρὸβλ. Κώνστ. Μυριανθοπούλου, Συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Κύπρῳ Ἱερᾶς Μονῆς Μαχαιρᾶ πρὸς τὸ Κοινὸν τῆς Μολδοβλαχίας χάριν συνδρομῶν ὑπὲρ τῆς Μονῆς, Περιοδ. «Ὁ Ἄπ. Βαρνάβας», Β. 1920, σ. 203-5.

2. Μενάνδρου, ἐνθ' ἄν. σ. 139 ἐξ. Κατὰ τὸν Δ. Φωτεινόν, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας τανῦν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, Ἐν Βιέννῃ 1819, Γ, 555. Ὅκναι ἐλέγοντο αἱ ἄλυκαί, βάμα δὲ ὁ τελωνειακὸς φόρος τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων.

3. Μενάνδρου, ἐνθ' ἄν. σ. 163

4. Αὐτόθι σ. 141.

κοσία καὶ διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου Οἰκονόμος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, μεγάλως, ὡς εἶδομεν, εὐδοκίμησας ἐν τῷ ἀξιώματι τούτῳ καὶ ἐξ αὐτοῦ πανδήμως εἰς τὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀνυψωθείς ἀξίωμα.

Ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τοὺς νεμουμένους τὰ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου συγγενεῖς τοῦ γέροντος καὶ τελείως ἀνικάνου καταστάσαντος Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου, ἰδίως δὲ τοῦ Κιτίου Χρυσάνθου ἐμορφώθη περὶ τὸν Κυπριανὸν μερὶς, μεθ' ἧς συνέπραττε καὶ ὁ ἕτερος τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὁ Πάφου Χρυσάνθος, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ἐκλέξει διάδοχον τοῦ γέροντος Ἀρχιεπισκόπου τὸν Κυπριανόν.

Δυστυχῶς ἡ μερὶς αὕτη, διὰ λόγους οὐχὶ ἐπακριβῶς γνωστούς, ἴσως δὲ διότι ζητήσασα τὴν ἐκουσίαν παραίτησιν τοῦ Χρυσάνθου δὲν ἐπέτυχεν ἐξ ἀντενεργείας τοῦ Κιτίου, ἐπέσπευσε τὰ πράγματα καὶ προέβη εἰς ἐνεργείας πρὸς ἐξορίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κιτίου Χρυσάνθου. Σουλτανικῶς ἀπεσταλμένος ἐκ Κιπύλων ἐλθὼν εἰς Κύπρον ἀπήγαγεν εἰς ἐξορίαν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν Κιτίου, ταυτοχρόνως δ' ἐκομίζοντο βερατῖα δι' ὧν ἀνεγνωρίζοντο ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Κυπριανός, ὡς Μητροπολίτης δὲ Κιτίου ὁ Μελέτιος. Προφανῶς ταῦτα ἐγένοντο μεθ' ἱκανῆς ἀπερισκεψίας καὶ ἀδικαιολογήτου σπουδῆς, διότι δὲν προηγήθη ἐκκλησιαστικὴ τις πρᾶξις διὰ τὴν νέαν ἐκλογὴν. Ὅθεν οἱ περὶ τὸν Κυπριανὸν διὰ τῶν δύο Μητροπολιτῶν Πάφου Χρυσάνθου καὶ Κηρυναίας Εὐγενίου, τῶν κληρικῶν ἀξιωματούχων τῶν ἐνοριῶν Λευκοσίας καὶ τῶν προϋχόντων ἀπετάθησαν πρὸς τὸν ἐν Λάρνακι τότε διατρίβοντα Ἀρχιεπίσκοπον Σιναίου Κωνστάντιον, παρακαλέσαντες αὐτὸν ὅπως μεταβάς εἰς Λευκοσίαν συσχερθῆ μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου, ἔγραψαν δὲ τῇ 28 Ἰουνίου 1810 πρὸς τὸν Πατριάρχην ΚΠ. Ἱερεμίαν δ' (1809—1813) ἐκτιθέμενοι τὰ κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ γέροντος καὶ ἀπὸ εἰκοσαετίας μὴ δυναμένου νὰ ἐκτελῇ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, πολλάκις, τούτου ἕνεκα, ζητήσαντος νὰ παραιτηθῇ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου καὶ τοῦ Κιτίου Χρυσάνθου, καὶ τὴν διὰ σουλτανικῶν βερατιῶν ἀναγνώρισιν ὡς ἀντικαταστατῶν αὐτῶν τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τοῦ Μελετίου. Τούτους ἐγκρίνουσιν οὐ μόνον οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ ὀθωμανοὶ τῆς νήσου Κύπρου κάτοικοι, ὅτινες ἐστειλαν ἀναφορὰν εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἐπιτόπιος διοίκησις, παραστήσαντες τὰς ἀρετὰς ἀμφοτέρων τῶν ὑποψηφίων καὶ δὴ τοῦ Κυπριανοῦ, ὅστις ἦτο ἀξίος τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ ἀξιώματος, «καθὰ γνωστικός, σώφρων, ἀγρυπνος, ἐνάρετος πνυτοίως, ὀλιγὸς χριστιανός, ἀμέτοχος, ἀμεμπτος, ἀπέχων καὶ μάλιστα ὡς δουλεύσας τῇ πατρίδι διὰ τοσούτων χρόνων καὶ εὐρεθείς πρόμαχος εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ ἀνάγκην καὶ τέλος λύχνος ὢν ἐτέθη πρεπόντως ἐπὶ τὴν λυχνίαν καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ εὐαρέστως». Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ προκάτοχοι τῶν οὕτως ἐκλεγέντων δὲν παρητήθησαν κανονικῶς

παρεκαλεῖτο ὁ Πατριάρχης ὅπως ἐπιτάξῃ τὸν ἐν Κύπρῳ εὐρισκόμενον Ἀρχιεπίσκοπον Συναίου Κωνστάντιον ἵνα σὺν τοῖς λοιποῖς Ἀρχιερεῦσιν χειροτονήσῃ ὡς Ἀρχιεπίσκοπον μὲν τὸν Κυπριανὸν ὡς Μητροπολίτην δὲ Κιτίου τὸν Μελέτιον «ὁποσηφίους μὲν ἐκκλησιαστικῶς τελείους δὲ πολιτικῶς πληρωθῇ» ἢ ἀσθηρὰ διαταγὴ τῶν τῆς Κυβερνήσεως ἀποφάσεων καὶ διατάξεων»¹.

Ταῦτα ἔγραφον οἱ Κύπριοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην, ἀλλ' ἤδη ἀπαντήσας τῇ 2 Ἰουλίου 1810 πρὸς αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖος ὑπέδειξεν σπουδαῖον κανονικὸν κώλυμα πρὸς χειροτονίαν τῶν ἐκλεγέντων εἶναι ἡ ἔλλειψις γραπτῆς παραιτήσεως τῶν προκατόχων αὐτῶν, ἀνεγνώριζεν ὅμως ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία ΚΠόλεως ἠδύνατο «καὶ ἄνευ παραιτήσεως ἐπιτάξαι τὴν χειροτονίαν», ὅθεν ἐξέφραξε τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ οἱ ἐκλεγέντες καὶ οἱ ἐκλέξαντες θὰ συμφωνήσωσι πρὸς αὐτὸν καὶ δὲν θὰ θελήσωσι νὰ τύχῃσι τῆς χειροτονίας διὰ τῆς κοσμικῆς βίας, ἄνευ τῆς πληρώσεως τῶν δύο ἀνωτέρω ὄρων, τῆς παραιτήσεως δηλαδὴ τῶν ἐξορίστων ἢ τῆς ἐπιταγῆς τῆς Μ. Ἐκκλησίας, διότι ἡ χειροτονία δὲν θὰ εἶναι κανονικὴ. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Κυπριανὸν προφανῶς ἐμελλον νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν πληρωσὶν τοῦ δευτέρου τῶν ἀνωτέρω ὄρων, πιθανῶς δὲ οὐχὶ ἄνευ πίεσεως τῆς πολιτικῆς Ἀρχῆς ὁ Πατριάρχης Γαβριὴλ δ' τῇ 15 Ἰουλίου 1810 ἔγραψε πρὸς τὸν Κωνστάντιον ὅπως μετὰ τῶν δύο Κυπρίων Ἀρχιερέων χειροτονήσῃ τοὺς ἐκλεγέντας καὶ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον αὐτῶν. Ἡ πρώτη ὅμως αὕτη «ἐκδόσις» τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν Κωνστάντιον ἔμεινεν ἀνενέργητος ἄγνωστον διατί. Πιθανῶς ὁ Πατριάρχης συνέστησεν ἰδιαιτέρως εἰς τὸν Κωνστάντιον τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐκδόσεως, ἐλπίζων νὰ πείσῃ τοὺς ἐξορίστους εἰς παραίτησιν. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ γέροντος Ἀρχιεπισκόπου κατέστησε ταύτην περιττήν, ἔγραψε δὲ τὸ β' ὁ Πατριάρχης τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1810 πρὸς τὸν Κωνστάντιον παρέχων κανονικὴν ἄδειαν πρὸς χειροτονίαν τῶν ἐκλεκτῶν τῶν Κυπρίων. Οὕτω δ' ἐχειροτονήθη μετὰ πάροδον μηνός, τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1810, ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Συναίου Κωνσταντίου, τοῦ Κυρηνείας καὶ τοῦ Τρουμηθοῦντος, ὁ Κυπριανὸς εἰς Ἀρχιεπίσκοπον, χειροτονήσας αὐτὸς μετὰ τῶν ἀνωτέρω τὴν 3 Νοεμβρίου τὸν Κιτίου Μελέτιον².

Ἀληθῶς ἡ κατάστασις ἐν ἣ διατέλει ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ ἡ Κύπρος καθόλου εἶχεν ἀνάγκην τοῦ Κυπριανοῦ, Ἱεράρχου δραστηριω-

1. Καλλινίκου Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. Β, 602. Χαρ. Παπαϊωάννου, ἐνθ' ἄν. «Φῶς», σ. 6-8.

2. Καλλινίκου Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. Β, 605. Χαρ. Παπαϊωάννου, ἐνθ' ἄν. «Φῶς» σ. 9. Κωνσταντίου Βιογραφία κτλ. σ. 6. Κυπριακὰ Χρονικά, Β', ἐν Λάρνακι 1924, σ. 288.

τάτου και δεδοκίμασμένης ἱκανότητος. Ἄρκει νὰ σημειωθῆ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἐπιμεληθεὶς τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς εὗρεν αὐτὴν βαρυνομένην ὑπὸ κολοσιαίου χρέους ἄνω τῶν 3,000 000 γροσίων, οὗτινος τὴν θαθμιαίαν ἀπόσβεσιν ἀνέλαβε ¹. Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς ~~Δραγουμάνος, τῆς Κύπρου Χατζῆ Γεωργιάκης Κορνέσιος~~ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου, κατατομηθεὶς ἐν ΚΠόλει τῷ 1808 ὡς, δῆθεν, προδότης. Ὁ Κυπριανὸς ἐμερίμνησε περὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἀποκτήσας και μέγα κτήμα ἐν Τύμφῃ ὑπὲρ τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ, ὑπὲρ ἧς ποικιλαχῶς εἰργάσθη, ὡς μέλος τῆς μοναστικῆς αὐτῆς κοινότητος ². Τῷ 1813 ἐκάνη ἡ ἑτέρα μεγάλη Μονὴ τῆς Κύπρου ἢ τοῦ Κύκκου, ἀλλὰ ταχέως ἀνυκοδομήθη ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς Μελετίου, ὅστις, παρουσιάσας τὰ προηγούμενα σιγίλλια, ἐζήτησε τὴν ἐκ νέου ἀναγνώρισιν τῶν σταυροπηγιακῶν αὐτῆς δικαίων. Ὁ Πατριάρχης ΚΠ. Κύριλλος στ'. (1813-1818) ἐξέδωκε νέον σιγίλλιον τῷ 1815, ὑπογραφὸν και ὑπὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, διατρίβοντος τότε ἐν ΚΠόλει ³.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς μεγάλας καταβάλλων προσπάθειάς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ ἐξέδωκε πρὸς ταῖς ἄλλαις, ἐγκύκλιον πρὸς καταπολέμησιν τῆς μαστιζούσης τὴν νῆσον ἀκρίδος. Ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ταύτῃ λέγεται ὅτι ἡ ἀκρις ἐπὶ τοσαῦτον εἶχεν πληθυνθεὶ ἐν Κύπρῳ, ὥστε οὐδὲν φυτὸν διέφευγε τὸν ἐξ αὐτῆς ὄλεθρον. Εἰς τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς συνετέλει και ἡ πρόληψις τῶν κατοίκων, καθ' ἣν αἱ ἀκρίδες ἐθεωροῦντο ἀθάνατοι και ἐπιστεύετο ὅτι φονευόμεναι ἐπολυπλασιαζόντο. Οἱ κάτοικοι ἔνεκα τῆς μεγάλης ταύτης μάστιγος ἠναγκάζοντο νὰ ἐκπατριζῶνται καταλείποντες ἔρημον τὴν νῆσον. Ὁ πεφωτισμένος Ἀρχιεπίσκοπος διὰ τῆς εἰρημένης ἐγκυκλίου αὐτοῦ προέτρεπε τὸν λαὸν νὰ μὴ περιμένῃ τὴν διὰ θαύματος ἐξολόθρευσιν τῆς ἀκρίδος, ἀλλὰ νὰ προβῆ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς αὐτὴν ἀποβάλλων πᾶσαν πρόληψιν και ἔχων πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀκρις φονευομένη δὲν ἐγείρεται πολυπληθεστέρα ὡς ἐνομίζετο ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες, διερχόμενοι πρὸ σωρῶν φονευομένων ἀκριδῶν, ἐβλεπον αἰφνης ἀνιπταμένας αὐτάς. Τὸ φθοροποιὸν ζωῦφιον, ἐξηγεῖ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ Κυπριανὸς, εἶναι μιὰρὸν γευόμενον και τῆς ἀδελφικῆς σαρκός, διὸ φαίνεται ὅτι ἀνίπτανται αἱ νεκραὶ ἀκρίδες ἐνῶ πράγματι ἀνίσταντο αἱ τρώγουσαι τὰς σάρκας τῶν νεκρῶν ζῶσαι ἀκρίδες. Ἐκτὸς ἄλλων ἐγκυκλιῶν ὁ Κυπριανὸς ἐξέδωκε και κατὰ τῶν «Φαρμασόνων» (ἐλευθέρων τεκτόνων)

1. Χαρ. Παπαϊωάννου, ἐνθ' ἄν. «Φῶς» σ. 33.34.

2. Αὐτόθι, σ. 36.37.

3. Περιγραφή τῆς σεβασμίας και ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου, σ. 95,105. Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, XI, 71—72, Καλλιníkου Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. Β, 607. J. Socoloν, ἐνθ' ἄν. Α, 445.

τῷ 1815 ἐγκύκλιον ζητήσας νὰ προφυλάξῃ τὸν λαὸν ἀπ' αὐτῶν ἐπεμελήθη δὲ τῆς διακοσμήσεως τῶν ναῶν τῆς Λευκοσίας καὶ τῶν χωρίων 1. Ἰδιαίτονως ὁμοῦς ἐμερμήνησε περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ἰδρύσας ἤδη ἀπὸ 1812 τὴν ἐν Λευκοσίᾳ Σχολήν. Ὡς λέγει ἐν τῇ ἰδρυτικῇ καὶ καθιερωτηρίῳ γράμματι ἔβλεπεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μετ' ἄλλους, ὅτι «ἡ Κύπρος πάσχει μέγαν ἀχμὸν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τὰ ὅποια εἶναι τὸ μόνον μέσον ὅπου στολιζοῦσι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ὅπου ἀποκατασταλοῦσι τὸν ἀνθρωπὸν ἄξιον τῷ ὄντι ἀνθρώπων» δτι «καὶ τὰ παραμικρότερα νησιά καὶ αἱ παραμικρότεραι πολιτεῖαι ἔχουσι κοινὰ σχολεῖα συστημένα, καὶ μία Κύπρος ἐν κοινὸν μουσεῖον κἂν τῶν γραμματικῶν δὲν εἶναι ἀξία νὰ συστήσῃ, διὰ νὰ σπουδάζωσι τὰ παιδιὰ τῆς πολιτείας καὶ νὰ ρυθμίζωσι κἂν τὴν θάρβαρον γλῶσσάν τους· ἀλλὰ πηγαίνει καὶ βλέπει μίαν ἀμάθειαν εἰς ἔλους γενικῶς καὶ εἰς ἱερωμένους καὶ εἰς λαϊκοὺς καὶ κάποια ἤθη σχεδὸν ἀνυπόφορα». Ἀποτέλεσμα τῆς ἀμαθείας ἐθεώρει ὁ Κυπριανὸς καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἐγκληματικότητος, ὅθεν διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ τὴν Σχολὴν παρὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ οἰκοπέδῳ δωρηθέντος πρὸ καιροῦ εἰς τὴν Μονὴν Μαχαιρᾶ ὑπὸ τοῦ Κυρηναίου Εὐδγενίου ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐν ὅσῳ διασώζεται ἡ Σχολὴ ὡς Σχολή, ἡ Μονὴ Μαχαιρᾶ νὰ μὴ ἔχῃ ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου ἀξιώσεις, ἐὰν ὁμοῦς μετὰ καιρὸν καταργήσῃ τις ληστρικῶς τὴν Σχολὴν νὰ ἐγείρῃ ἡ Μονὴ ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου. Συνίστα δὲ ὁ καθιδρυτὴς τῆς Σχολῆς αὐτὴν εἰς τὴν ἐνδεδιλεχθῆ μέριμναν καὶ στοργὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ Ἀρχιεπισκόπων καὶ τῶν Μητροπολιτῶν Κύπρου, παντὸς τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, ἀξίων παρ' αὐτῶν τὴν μέχρις αἵματος ὑπεράσπισιν αὐτῆς. Τῇ 1 Ἰανουαρίου 1812 ἐτέλεσεν ὁ Κυπριανὸς τὰ ἐγκαίνια τῆς Σχολῆς, ἀφιερῶσας αὐτὴν εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα².

Ἀναμφιδόλως ἡ Σχολὴ αὕτη ὑπῆρξε τὸ φωτεινότερον καὶ χρησιμώτατον ἔργον τοῦ Κυπριανοῦ, ὅπερ μέχρι σήμερον ἐξακολουθεῖ παρέχον μεγάλας τῇ Κύπρῳ ὠφελείας. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς Λευκοσίας καὶ ἄλλαι τῆς Κύπρου πόλεις ἐν ἀρχῇ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἀπέκτησαν Σχολάς. Περὶ τῆς κατὰ τὸ 1820 ἐν Λεμεσῷ ἰδρύσεως Σχολῆς ἔχομεν παρὰ Κυπρίου κληρικοῦ, Ἰακώβου ὀνόματι, ἐκ Σάμου γράψαντος, τῇ 25 Μαρτίου 1820, πρὸς τὸν ὡσαύτως Κύπριον Διδάσκαλον Νικόλαον Θησεά, διδάξαντα ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Τεργέστῃ χαρακτηριστικωτάτην ἐπιστολήν. Ἐν αὐτῇ γράφει πρὸς τὸν Θησεά ὁ Ἰακώβος ὅτι ἰδρύθη ἡ ἐν Λεμεσῷ Σχολὴ διὰ συνδρομῶν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ ἄλλων ἐκτὸς αὐτῆς. Μεταξὺ τῶν πρώτων συνέδραμεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός, εὐτινος αἰ ἀρεταὶ κατ' ἐξο-

1. Χαρ. Παπαϊωάννου, ἐνθ' ἂν. «Φῶς» σ. 37-39.

2. Αὐτόθι, σ. 34-5.

χὴν ἢ φιλογένεια ἦσαν τοῖς πᾶσι γνωσταί. Ὁ Κυπριανὸς ἅμα τῇ ἐκλογῇ τοῦ προέβη εἰς τὴν Ἱδρύσιν Σχολῆς, εἰσήγαγε δὲ ἐκτὸς ἄλλων τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἱταλικῆς γλώσσης καὶ τῆς μουσικῆς. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δωρήσαντος ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῆς Λεμεσοῦ γρόσια 6,000 ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ὁ δὲ Κιτίου μητροπολίτης Μελέτιος ἀφιέρωσε τὴν ἐν Λεμεσῷ Μητρόπολιν ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς Σχολή. Ἐλήφθη πρόνοια καὶ περὶ πλουτισμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς, τὸ δὲ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων ὠρίσθη ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου Σμύρνης, ὡς καὶ τῆς ἐν Κυδωνίᾳ Σχολῆς τρόφιμος ἅμα καὶ διδάσκαλος ὁ Λεμεσηνὸς Δημήτριος Θεμιστοκλῆς ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ ἐν Λεμεσῷ. «Οἱ φίλοι τῆς παιδείσεως τοῦ Γένους, ἐπιλέγει ὁ γράφων, κρίνουσιν ἀξίως κοινῆς εὐγνωμοσύνης τοὺς ὄσοι, λόγῳ ἢ ἔργῳ βοηθοῦσι τὸν φωτισμὸν τῆς πατρίδος. Ἔθεε νὰ ἀκμάζῃ εἰς τὰς καρδίας των ὁ καλὸς οὗτος ζῆλος, τὸν ὅποτον εὐχόμεθα νὰ μιμηθῶσι κ' ἐκεῖ καὶ παντοῦ ὄλοι οἱ ἐμογενεῖς»¹. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὡς ἀριστα χαρακτηρίζει τὴν διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ ἀρξαμένην ἐν Κύπρῳ πνευματικὴν κίνησιν, περὶ δὲ τοῦ Κυπρίου Διδασκάλου τῆς ἐν Λεμεσῷ Σχολῆς Δημητρίου Θεμιστοκλέους εἶναι γνωστὸν ὅτι, ὡς καὶ ἐν τῇ ἄνωτέρῳ ἐπιστολῇ λέγεται ἐδίδαξε κατὰ τὰ ἔτη 1817—1820 ἐν τῷ Φιλολογικῷ Γυμνασίῳ Σμύρνης², μαθητῆς δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξε καὶ ὁ Μᾶρκος Ἀνδρεάδης.

Ὁ Δημήτριος προσεπωνομάσθη Θεμιστοκλῆς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Κυδωνιῶν³, ἐν ἣ ἐξεπαιδεύθη, ὑπὸ τὸν Θεόφιλον Καῖρην, καὶ ἦς οἱ μαθηταὶ εἶχον ἀποφασίσῃ διὰ ψηφίσματος νὰ ὀμιλῶσι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἕτερος δὲ Κύπριος συμμαθητῆς αὐτοῦ ὁ Σαμουήλ μετωνόμασεν ἑαυτὸν Νικίαν⁴. Διδαχθεὶς τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Σαμουήλ ἐν Λευκωσίᾳ ἔνθα καὶ εἰς Διάκονον τῷ 1801 ἐχειροτονήθη μετέβη εἰς Κυδωνίαν τῷ 1811, ἀγων τότε τὸ 29 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ περιφημῇ Σχολῇ τῶν Κυδωνιῶν ἐπὶ ὀκταετίαν περίπου ὑπὸ διδασκάλους τῷ Γρηγορίῳ Σαράφῃ καὶ Θεοφίλῳ Καῖρῃ. Ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν μετέβη εἰς τὴν Σμύρνην καὶ ἠκροάσθη τῆς ἐν τῷ Φιλολο-

1. «Λόγιος Ἐρημῆς» ἔτ. 1820, σ. 510-520. Ἀνετυπώθη ὑπὸ Ἰεζεκιὴλ ἀρχιμ. Βελανιδιώτου ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Κήρυκι» Β, 1912, σ. 410-412.

2. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου Πρεσβυτέρου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τὰ σωζόμενα φιλόλογικὰ συγγράμματα, ἐκδ Σοφ. Οἰκονόμου, Ἀθήνησι τ. Α'. 1865, σ. κζ'. *Μ. Παράνικα*, Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης, Ἐν Ἀθήναις 1885, σ. 31.

3. «Λόγιος Ἐρημῆς» ἔτ. 1820, σ. 520. Νέα Κύπρια. Ἐν Παρισίοις 1833, σ. 8 παρὰ *Μ. Παράνικα*, Σχεδιάσμα κτλ. σ. 165

4. *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, ἀρχιμ. Ἱστορία τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Τομ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 233, 4.

γικῶ Γυμνασίῳ διδασκαλίας τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, ἐκείθεν μετέβη εἰς τὴν Χίον παρακολουθήσας ἐπὶ μικρὸν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεοφύτου Βάμβα καὶ τοῦ Ἰωάννου Τσελεμπή. Ἄριστα κατηρτισμένος διωρίσθη ὁ Σαμουήλ διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Σωζοπόλεως, ἀλλὰ διελλθὼν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1820 τῆς ΚΠόλεως συνήντησεν ἐκεῖ τὸν Κωνσταντίνον Ἀρχιεπίσκοπον Σιναίου, ὃν ἐνώρισε κατὰ τὴν ἐν Κύπρῳ διαμονὴν αὐτοῦ, καὶ κρατηθεὶς ἐν ΚΠόλει διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' τοῦ Ἐθνομάρτυρος (†1821) βοηθὸς τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου. Τότε εἶχε προσκληθεῖ εἰς ΚΠολιν ἐκ Κυθωνιῶν ὁ Γρηγόριος Σαράφης ἵνα διορισθῆ Διευθυντὴς τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἀλλὰ μὴ δεχθεὶς τὴν θέσιν ἀντιπροέτεινε τὸν Σαμουήλ, ὅστις τῷ ὄντι διωρίσθη Διευθυντὴς, ἀναλαβὼν τῇ 6 Σεπτεμβρίου 1820 τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀκαδημίας ἐν Κουρουτζεσμε τότε ἐργαζομένης εἰτα δὲ εἰς Φανάριον μετενεχθείης. Συνδιδάσκαλον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ εἶχε καὶ ἕτερον Κύπριον κληρικὸν τὸν Ὀνούφριον μέχρι τοῦ 1830, ὅτε εὗτος ἀπῆλθεν εἰς Κύπρον¹. Ὁ Σαμουήλ τῷ 1830 χειροτονηθεὶς Μητροπολίτης Προικονήσου, παρητήσατο τὴν διεύθυνσιν, ἀλλὰ τῷ 1835 μετατεθείς εἰς τὴν Μητρόπολιν Μεσημβρίας μετὰ ἓν ἔτος παρητήσατο τὴν Μητρόπολιν ταύτην ἵν' ἀναλάβῃ ἀπερισπάστως τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ διδασκαλίαν. Παρέμεινε δὲ ὡς πρῶτην Μεσημβρίας διδάσκων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ μέχρι τοῦ 1845 καὶ ταυτοχρόνως συμμετέχων πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, παρεδρεύων ἐν Συνέδοις καὶ αὐτὲς συντάσσων τὰ σπουδαιότερα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ἰδίως τὰς περιφήμους Ἐγκυκλίους τοῦ Γρηγορίου σι'. Ἐνεκα γήρατος ἀποσυρθεὶς τῆς Ἀκαδημίας τῷ 1845 ἐτελεύτησε τὸν βίον πλήρης ἡμερῶν τῇ 2 Ἀπριλίου 1855, μεγάλων καὶ δικαίων ἀξιωθεὶς τιμῶν ὡς ἀγλαΐσμα τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ περιφανέστατος τοῦ Γένους Διδάσκαλος².

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε μόνος ὁ Σαμουήλ, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ἐκτὸς τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κύπρου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰργάσθη. Πλείστοι ἕτεροι Ἱεράρχαι ταυτοχρόνως εἰργάζοντο σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ ἐκ Κύπρου καταγωγῇ αὐτῶν, ὡς ὁ Μητροπολίτης Μηθύμνης Πανάρετος ἰδρύσας τῷ 1813 Σχολὴν ἐν Μηθύμνῃ τῆς Λέσβου 3, ὁ Ἀγκύρας Μητρο-

1. *Μ. Γεδεών*, Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, σ. 212.

2. Αὐτοβιογραφία τοῦ Σαμουήλ παρὰ *Μ. Γεδεών*, Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, σ. 114-199, πρὸβλ. Αὐτόθι, σ. 190-191. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Θ, 1889, σ. 167. «Παρνασσός» ΙΑ, 1888, σ. 488. *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τ. Α'. σ. 166. 176. 222. 227. 233.

3. *Μ. Γεδεών*' Χρονικὰ, σ. 230.

πολίτης χρηματίσας καὶ εἶτα ἐν Ἑλλάδι λαμπρῶς ἐργασθεὶς κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτὴν Ἀγαθὰγγελος, ὅστις ὡς Μητροπολίτης Λακωνίδος μικρὸν πρὸ τοῦ Σαμουὴλ (8 Μαΐου 1852) ἐτελεύτησε τὸν βίον ¹, ὁ δὲ Φιλόθεος Ἐπίσκοπος Δημητσάνης τῷ 1821 ἐτελεύτησε μαρτυρικῶς ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Τριπόλεως ².

Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ ἡ Κύπρος καθηγιασθῆ ἐκ τοῦ μαρτυρικοῦ αἵματος τῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς, συμμετασχούσα οὕτω τῆς πανελληνίου θυσίας πρὸς ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ³. Διάφοροι ἀπεσταλμένοι τῶν «Φιλικῶν», κατ' ἀρχὰς εἰς κληρικὸς εἶτα τρεῖς λαϊκοί, μετ' αὐτοὺς Ἀποστόλης τις καὶ τέλος ὁ Κύπριος ἀρχιμανδρίτης Θεμιστοκλῆς Θησεύς, ἐπισκεφθέντες τὴν Κύπρον κατέστησαν κοινωνοὺς τὸν τε Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξέχοντας ἐν τε τῷ Κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς παρασκευαζομένης Ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ὑπεδείχθη αὐτοῖς ὅτι ἡ Κύπρος ἔνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς, ἀποκεκομμένη μὲν οὖσα ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, γειτνιαζούσα δὲ πρὸς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον δὲν ἠδύνατο νὰ συναγωνισθῆ διὰ τῶν ὀπλων, ἀλλὰ δι' ὀλικῆς καὶ ἠθικῆς συνδρομῆς εἰς τὸν μέγαν καὶ ἔνδοξον ἀγῶνα. Διοικητὴς τῆς νήσου ἦτο τότε ὁ Κιουτσουκ Μεχμέτ, διορισθεὶς ἐν ἔτος πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς μειώσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, ἣν σὺν τῷ χρόνῳ ὡς Ἐθνάρχης τῶν Κυπρίων εἶχεν ἀποκτήσει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Πάντως δὲ καὶ οἱ Τούρκοι τῆς Κύπρου ἐκαρὰδόκουν εὐκαιρίαν πρὸς ταπεινώσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν χριστιανῶν καὶ πρὸς διερπαγὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Τοιαύτη δ' εὐκαιρία παρουσιάσθη κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἐνέπνευσεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς νήσου καὶ τοὺς Τούρκους τὰ πρῶτα μαιφῶνα βουλευματα κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, μετὰ μικρὸν δὲ ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος Θησεύς, μεταδὰς δι' ἐμπορικοῦ πλοίου εἰς τὸν λιμένα Λάρνακος, διέσπειρεν ἐκεῖθεν ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις καὶ ἐπιστολάς, ὧν τινες περιέπεσαν καὶ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διοικητοῦ. Οὗτος δ' ἐξ αὐτῶν λαβὼν τὰς ἀφορμὰς ἐσυκοφάντησεν εἰς

1. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἀν. σ. 364, 394.

2. Ἀμβροσίου Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Ἐν Ἀθήναις 1839-1841. Δ, 97. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, Οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προὔχοντες ἐντὸς τῆς ἐν Τριπόλει φυλακῆς, Ἐν Ἀθήναις 1852.

3. Φίλ. Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 122. Φ. Ζαννέτου, ἐνθ' ἀν. Α, 1150 ἐξ Χαρ. Παπαϊωάννου, ἐνθ. ἀν. «Φῶς» σ. 68 ἐξ. Περισιάνη, ἐνθ' ἀν. σ. 740. Γεωργίου Κηπιάδου, Ἀπομνημονεύματα τῶν κατὰ τὸ 1821 ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ τραγικῶν σκηνῶν, Ἀλεξάνδρεια 1888, σ. 7-33. Νεοφύτου Κυπρίου, Εἰκόσαετηρίς, παρὰ Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Σταχυολογίας, Γ'. Ἐν Πετρούπολει 1897, σ. 464.

τὴν Ὑ. Πύλην πῶς τε Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς λοιποὺς Κυπρίους ὡς ἐνεχομένους εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, καὶ ἐξήτησε τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ πρὸς καταστολὴν αὐτῆς ἐν Κύπρῳ. Ταυτοχρόνως ὑπεδείκνυεν ὡς κατασταλτικὸν παντὸς ἐπαναστατικῷ κινήματι μέσον τὴν σφαγὴν τῶν προκρίτων χριστιανῶν τῆς νήσου. Ἡ Ὑ. Πύλη ἔσπευσέ νὰ διατάξῃ τὸν μὲν πασᾶν Πτολεμαίδος ν'ἀποστελῇ τετρακισχιλίους στρατιώτας εἰς Κύπρον τὸν δὲ τῆς νήσου πασᾶν ὅπως ἐφαρμόσῃ τὴν γενικὴν περὶ ἀφοπλισμοῦ διαταγὴν πάντων τῶν Ἑλλήνων. Οὐχ ἦττον ἐν τῷ πρὸς τὸν τελευταῖον πασᾶν, τὸν Κιουτσούκ Μεχμέτ, σχετικῶς ἐγγράφῳ ἐξεφράζετο εὐμενῶς περὶ τῶν Κυπρίων, ὁμολογοῦσα ὅτι οὐδέποτε μὲν οἱ χριστιανοὶ Κύπριοι ἐδείξαν ἀνταρσίαν τινὰ πρὸς τὴν τουρκικὴν Κυβέρνησιν, τοῦναντίον δὲ συνέπραξαν πρὸς καταστολὴν στάσεως τῶν Τούρκων κατοίκων. Ἡ πρότασις τῶν Κιουτσούκ Μεχμέτ περὶ σφαγῆς τῶν προκρίτων Χριστιανῶν δὲν ἐγένετο προφανῶς δεκτὴ, ἀλλ' ὁ τύραννος καὶ μετὰ τὸν γενόμενον ἀφοπλισμὸν ἐπανάλαβεν αὐτὴν, ὑποδείξας 484 πρόσωπα, ἅτινα ἔδει νὰ σφαγῶσι, διότι καὶ πλοῦστον εἶχον καὶ φίλους ἐν τε τῇ Ἑλλάδι, ὁπόθεν κατέφθανον τότε εἰς ΚΠολιν αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Βαλτεσίῳ καὶ περὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς μάχης, καὶ ἐν Εὐρώπῃ, δυνάμενοι καὶ πολεμοφόδια νὰ πορισθῶσι καὶ στόλον νὰ μεταπέμψωνται εἰς Κύπρον πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ σχεδιαζομένου ὑπ' αὐτῶν ἐπαναστατικῷ κινήματι. Λέγεται δ' ὅτι δυστυχῶς ὁ Κιουτσούκ Μεχμέτ εἰς τὰ καταχθόνια ταῦτα διαδήματα εἶχε σύμβουλον καὶ τινὰ Εὐρωπαῖον ἐγκατεστημένον ἐν Κύπρῳ καὶ φθονοῦντα τοὺς Ἑλλήνας.

Ὁ Σουλτάνος ἐνέκρινε τὰς κακούργους προτάσεις τοῦ αἰμοχαροῦς διοικητοῦ τῆς Κύπρου, διατάξας τὸν φόνον τῶν προγεγραμμένων Κυπρίων, τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας αὐτῶν καὶ τὸν ἐξανδραποδισμὸν τῶν οἰκείων αὐτῶν, ἐκτὸς μόνον ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον ἐξομώσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν προγεγραμμένων πρώτοι ἐφέροντο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Ἀρχιερεῖς, οἱ Ἡγούμενοι τῶν Μονῶν καὶ ἕτεροι ἐπίσημοι κληρικοί. Ἄμα δὲ λαθὼν τὴν ἐγκρισιν τοῦ Σουλτάνου ἐκάλεσε τοὺς ἀνωτέρω εἰς Λευκωσίαν καὶ ἐξήτησεν ἀμέσως παρ' ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν. Πιχρεδόθησαν τέσσαρες κληρικοὶ ὁ Ἰωακείμ, ὁ Πανάρετος, ὁ Λεόντιος καὶ ὁ Δαμασκηνός, οὓς ὁ διοικητὴς λαθὼν ἐτήρησεν ἐν φυλακῇ, καὶ συγκλιέσας ἐν συμβουλίῳ τοὺς ἐξέχοντας τῶν Τούρκων διετύπωσε γνώμην περὶ φόνου μόνον τῶν Ἀρχιερέων καὶ τινῶν προκρίτων χριστιανῶν οὐχὶ δὲ πάντων τῶν προγεγραμμένων. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ παριστάμενοι ἠξίωσαν τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐγκριθείσης ἀπιφάσεως, πρὸς διερπυγὴν τῶν περιουσιῶν τῶν φονευθησόμενων, ὁ διοικητὴς ἄκων, δῆθεν, συνήνεσεν εἰς τὸ ἀνοσιούργημα καὶ ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τὴν σφαγὴν ἀθωωτῶν ἀνθρώπων. Ἐκδοῦς προκήρυξιν ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς

Χριστιανούς δι' ἣς ἐξεφράζετο ἡ εὐαρέσκεια αὐτοῦ διὰ τὴν τάξιν καὶ εὐπειθειαν, μεθ' ὧν ἐξετελέσθη ὁ ἀφοπλισμός, ἀμα δὲ καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ περὶ τῆς προστασίας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἐκάλεσεν ἀρέως τοὺς προγεγραμμένους Ἰουμένους τῶν Μονῶν, ἐπισήμους Κληρικούς καὶ προκρίτους ἀπανταχόθεν τῆς νήσου, πλὴν τῶν Ἀρχιερέων, ὅπως συντάξωσι δῖθεν εὐχαριστήρια γράμματα πρὸς τὸν Σουλτᾶνον διὰ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μέριμναν, προσεπιδηλοῦντες τὴν σταθερὰν αὐτῶν πρὸς τὸν κυρίαρχον πίστιν. Τινὲς μόνον τῶν προσκληθέντων ἐτόλμησαν νὰ παρακούσωσιν, ὑποπεύσαντες τὸν κίνδυνον καὶ εἴτε δραπετεύσαντες εἰς τὸ ἐξωτερικὸν εἴτε καταφυγόντες πρὸς τοὺς Προξένους τῶν ξένων Δυνάμεων. Ἄλλ' οἱ πλείονες ἀνύποπτοι προσήλθον, τινὲς δὲ καὶ συνελήφθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ ἐξερχόμενοι τῶν ναῶν τῆ 12 Ἰουλίου, κρατηθέντες ἐν Λευκοσίᾳ μετὰ τῶν ἐκουσίως προσελθόντων. Μετὰ πάροδον δὲ ἡμερῶν τινῶν, ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου μηνὸς κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Κιουτσούκ Μεχμέτ, συλλαβόντες ἤδη καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς, συνήλθον ἐν Λευκοσίᾳ οἱ ἐν Κύπρῳ πρόκριτοι τῶν Τούρκων. Ἐν ἐπισήμῳ συνεδρίῳ αὐτῶν ἀναγκoὺς ὁ τύραννος τὸν κατάλογον τῶν προγεγραμμένων διέταξε τὸν φόνον αὐτῶν, ἐκτὸς μόνον ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον προσέλθει εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν, ἀπάρνούμενοι τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

Τῆ 9 Ἰουλίου 1821, ἡμέρα Σαββάτῳ, κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ, ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι τῆς Λευκοσίας καὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αἱ ὁδοὶ αὐτῆς. Ἐξαχθέντες δ' ἐκ τῆς φυλακῆς τοῦ Σεραγίου ἐν τῇ πλατείᾳ αὐτοῦ πρῶτοι ἐκατατεμήθησαν οἱ Μητροπολίται Πάφου, Χρῦσανθος, Κιτίου Μελέτιος καὶ Κυρηναίας Λαυρέντιος, τὸν δὲ Ἀρχιεπίσκοπον ἐδεβαίωσεν ἐνόρκως ὁ Κιουτσούκ Μεχμέτ διὶ δὲν θ' ἀποκεφαλίσθῃ, ὑπονοῶν ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον ἐμελλενὰ θανατωθῆ. Πράγματι δὲ ἐξαχθεὶς ἐκ τοῦ Σεραγίου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανός, ὡς τὸ ἐπισημότερον τῶν θυμάτων τῆς τουρκικῆς τυραννίας, ἤχθη πρὸς τινὰ σικαμενέαν τῆς πλατείας, ἀφ' ἧς προχείρως ἐξηρτήθη τὸ σκινίον τῆς ἀγχόνης. Προσευχηθεὶς ἐπὶ μικρὸν ὁ ἱερομόρτυς εἶπεν ἀταράχως πρὸς τὸν δῆμιον «ἐτέλεσον ἤδη τὴν προσταγὴν τοῦ ἀπηνoὺς κυρίου σου.» Οὕτω δὲ ἐπανελήφθη ἐν Κύπρῳ τὸ πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν ἐν ΚΠόλει τερατοურγηθὲν ὑπὸ τῶν τυράννων τούρκων δράμα, διότι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἔτυχεν ὁμοίου μαρτυρικοῦ θανάτου πρὸς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον ε'. Ἀπὸ τῆς ἐναντι δὲ τῆς συκαμινέας, ἀφ' ἧς ἐκρεμάσθη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος πλατάνου, ἀπηγγονίσθη καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ Μελέτιος, καθ' ὅς σχεδὸν στιγμᾶς ὁ Κιουτσούκ Μεχμέτ ἐξαγαγὼν ἐκ τῆς φυλακῆς τοὺς δμήρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Ἀρχιερέων, ἐνέδυσε τὰ καφτάνια καὶ διέταξε νὰ ὀδηγήσωσιν ἐν πομπῇ εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, ὡς ἀντικαταστάτας τῶν ἐκλιπόντων Ἱεραρχῶν. Τῆ ἐπαύριον 10

Ἰουλίου ἐγενικεύθη ὁ διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν, ἐδημεύθη ἡ περιουσία τῶν θυμάτων καὶ τῶν διφυγόντων τὴν σύλληψιν, οἱ δὲ οἰκετοὶ αὐτῶν ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι, ἀπολυτρωθέντες εἶτα ἐπὶ ἀδελφοὺς λυτῆροις, εἰσπραχθεῖσι διὰ φόρου, ἐπιβληθέντες ἐπὶ πάντων τῶν ἀρρένων κατοίκων τῆς νήσου. Μεταξὺ πάντων τῶν προγεγραμμένων 36 ἀποδειλιάσαντες ἐξώμοσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀλλ' οἱ πλείους τούτων ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς αὐτήν. Οἱ φόνοι καὶ αἱ σφαγαὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἡμέρας ἱκανάς. Τῇ 10 Ἰουλίου ἀπηγγονίσθη ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Σεραγίου ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κύρκου Ἰωσήφ, ὁ οἰκονόμος τῆς ἐν Ὀμόδει Μονῆς τοῦ Σταυροῦ Δωσίθεος, ὁ ἀγνώστου ὀνόματος ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ οἱ δύο ἐν Κύπρῳ ἀντιπρόσωποι τῆς Μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, Νεόφυτος καὶ Κοσμάς μοναχοί, ὁ ἱερομόναχος τοῦ ἐν Λευκοσίᾳ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Φανερωμένης Λαυρέντιος ὁ Χριστόδουλος Κουρτελλαρίδης, ὁ Πέτρος Οἰκονομίδης, ὁ Γιαννάκης Ἀντωνόπουλος, ἀμφότεροι δημογέροντες, οἱ προὔχοντες τῆς Λευκοσίας Μιχαὴλ Γλυκὺς, Χατζῆ Νικόλαος Ζωγράφος, ἕτερος Χατζῆ Νικόλαος, Σόλων Σολωμῆς, Σ. Συμεόπουλος, Χατζῆ Νικόλαος Πεξοπούλης, Χατζῆ Γιαννάκης Πασπαλίδης, Χατζῆ Γιαννάκης Γεμενιτζῆς, Χατζῆ Ἀνδρέας Γιαπανῆς, Ζαχαρίας Κολοῖός, Γεώργιος Κουρτελλάς, Χατζῆ Πετρῆς, Σ. Σολωμῆς, Χατζῆ Κυριάκος Σολωμῆς, ὁ ἱεροδιάκονος τοῦ Μόρφου Χριστοφόρος, ὁ ἐξάδελφος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χατζῆ Σάββας, οἱ προὔχοντες Λάρνακος Χατζῆ Ἡλιάσης Συμεοῦ, Συμεῶν Ἡλιάση, Τζένιος Τζένιου, Χατζιάντζουλος Παταροῦ, Νικόλαος Τσικκίνης, Νικόλαος Φράγκου, Πιεράκης Δημητρίου, Παυλῆς Χαρτας, οἱ προὔχοντες Λεμεσοῦ Χριστοφόρος Ἀραποῦδης, Ἀνδρέας Δρυῖδ, Δημήτριος Τσιβιτᾶνος, Ὀνούφριος Γιασινόγλους, Γιονούζης φάλτης τοῦ ἐν Λεμεσοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Νάπας. Τῇ 12 Ἰουλίου ἀπηγγονίσθη ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Σεραγίου τῆς Λευκοσίας ὁ ἐξ Ἁγίου Δομετίου ἱερεὺς Μᾶρκος καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν οἱ γραμματεῖς τῶν δημογερόντων τῆς πόλεως Κτήματος Πάφου Χριστόδουλος καὶ Χατζῆ Ζαχαρίας. Τῇ 13 Ἰουλίου ἐν τῇ αὐτῇ πλατείᾳ ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ Χατζῆ Ἡλίας ἐκ Λαπήθου μετ' ἄλλων 17 πρόκριτων συμπολιτῶν αὐτοῦ ὁ Χατζῆ Νικόλαος Λαυρεντίου Πρωτοσύγγελλος καὶ πρόκριτος τῆς κώμης Καραβᾶ, ὁ Χατζῆ Ἰωνᾶς καὶ ὁ Χατζῆ Ἀτάλιος, προὔχοντες τῆς Κυθραίας, ὁ πρωτοπαπᾶς Χριστόδουλος ἐκ τῆς κώμης Ἐξω Μετοχίου καὶ ὁ ἐκ τῆς κώμης Βώνης ἱερεὺς Ἰωάννης. Τῇ 14 Ἰουλίου ἀπηγγονίσθη ἐν τῇ αὐτῇ πλατείᾳ τῆς Λευκοσίας ὁ Χατζῆ Συμεῶν Γλυκὺς. Ἄλλ' αἱ σφαγαὶ ἀγνώστων χριστιανῶν καὶ διαρπαγαὶ τῆς περιουσίας τῶν ναῶν, τῶν μονῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐξηκολούθησαν ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἡμέρας. Τὰ σώματα τῶν ἐν Λευκοσίᾳ σφαιγιασθέντων καὶ ἀπαγγονισθέντων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐτάφησαν τινὰ μὲν ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῆς Παλαυ-

ριωτίσσης, ἕτερα ἐν τῷ τῶν ἀγίων ὁμολογητῶν τὰ δὲ λοιπὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ τῆς Φανερωμένης, ἐν ᾧ σώζεται πλάξ φέρουσα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν.

«Ἐν τῷ ὑπὸ τὴν ἱερὰν ταύτην Τράπεζαν κενοταφίῳ, κείνται τὰ ὄστα τῶν κατὰ τὸ 1821, 9—10 Ἰουλίου, ἀπαγορευθέντων καὶ κατατομηθέντων ἱερομένων καὶ λαϊκῶν, καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Φανερωμένης ἐνταφιασθέντων. Ἀνακαινοθείσης δὲ τῆς Ἐκκλησίας, 1872—1873, ἀπεκομίσθησαν ἐκ τοῦ προτέρου αὐτῶν τάφου καὶ τὰ ἱερὰ ὄστα τῶν τότε θανατωθέντων, καὶ ἐτέθησαν, ὡς ἄνω εἴρηται, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰσὶ ταῦτα.

«Κυπριανοῦ Ἀρχιεπισκόπου, Χρυσάνθου Πάφου, Μελετίου Κιτίου, Λαυρεντίου Κυρηναίας, Ἰωσήφ Ἡγουμένου Κύκκου, Μελετίου Ἀρχidiaκόνου, Γ. Μασούρα, Π. Οἰκονομίδου, Μ. Γλυκῦ, Πιεράκη, Ἰωάννου Ἀντωνοπούλου, Π. Βοσκοῦ, Ν. Ζωγράφου, Σ. Σολομῆ, Σ. Συμεωπούλου, Χρ. Κουρτελλαρίδη».

Κατὰ τὰς φοβεράς ἐκεῖνας σκηνὰς τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1821 Κύπριοι τινες κληρικοὶ καὶ λογάδες λαϊκοὶ κατορθώσαντες νὰ δραπετεύσωσιν εἰς Εὐρώπην μετέβησαν πιθανῶς οὐχὶ εἰς Παρισίους ἀλλ' εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ συνέταξαν τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν ἐγγραφοῦν : «Ἐπειδὴ ἡ τυραννικὴ διοίκησις τῶν τούρκων μετεβλήθη ὀλοτελῶς εἰς ληστείαν καὶ οὔτε ἡ εἰρηνικὸς ἡμῶν βίος πρὸς τοὺς σκληροὺς αὐτῶν νόμους εὐτίθησι, οὔτε πολιτικὴ φρόνησις οὔτε ἀθωότης οὔτε ταπεινώσις οὔτε τὰ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν δύναμιν ἔξοδα, οὔτε πᾶν ἄλλο εἶδος θυσίας, ἧπερ διὰ τῶν προϋχόντων ἡμῶν ἐπροσφέραμεν ἴσχυσαν νὰ ἐμποδίσουν τὰς ἀχρι θανάτου καταδρομὰς ἡμῶν τῶν ἐν Κύπρῳ χριστιανῶν, ἀλλὰ χωρὶς τινος ἠθικῆς ἢ λόγῳ προφάσεως κατέσφαξαν ὅσους ἐξ ἡμῶν ἔβαλον εἰς τὸ χεῖρι χριστιανούς, μὴδὲν εὐλαβοῦμενοι οὐδὲ τῶν αἰδεσίμων ἱερέων, οὐδὲ τῶν σεδασμίων Ἀρχιερέων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Μακαριωτάτου ἡμῶν Πατρὸς καὶ Δεσπότη, ἀλλ' αὐτοὺς μὲν κατέσφαξαν τοὺς δὲ ἱεροὺς ἡμῶν ναοὺς καὶ οἴκους, ἄλλους μὲν ἐρήμωσαν ἄλλους δὲ κατέκαυσαν, δίδωντας εἰς ἀρπαγὴν τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ γυναῖκας, βιάζοντας αὐτὰ νὰ ἐναγκαλισθῶσι τὴν ἀνόσιον αὐτῶν θρησκείαν καὶ ἄλλα ὅσα τραγικὰ καὶ ἀποτρόπαια βαρβαρικὴ δύναμις καταχρᾶται, ὅπου δὲν εὗρσκει ἀντίστασιν διὰ τὰς φρικτὰς αὐτὰς ἀδικίας καὶ δι' ὅσας ἄλλας πρὸ αὐτῶν εἰ καὶ μετριωτέρας ἀλλὰ συνεχεῖς ὑπὸ τῶν τυράννων αὐτῶν ὑπεφέραμεν. Νομίζομεν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅτι ἔχομεν κάθε δίκαιον νὰ μὴ γνωρίζωμεν πλέον διὰ διοίκησιν τοὺς αἰμοδόρους τούτους ληστὰς ἀλλὰ συμφώνως μὲ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἕλληνας θέλομεν προσπαθήσῃ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς εἰρηνικῆς ἡμῶν, πάλαι μὲν μακαρίας ἤδη δὲ τρισα-

θλίας νήσου Κύπρου. Ἐνεκα τούτου συμφηφίζομεν Ἐπίτροπον τῆς νήσου μας ἀπαξ τὸν εὐγενῆ Κύριον Νικόλαον Θεσέα, υἱὸν τοῦ ἀοιδίμου Μεγάλου Οἰκονόμου τοῦ Μακαριωτάτου, ὅπως συνεργήσῃ καὶ ἐνεργήσῃ πληρεξουσίως πάντα ὅσα κρίνει συμφέροντα, ἀπέλθῃ αὐτὸς ἢ πέμψῃ πρεσβείαν πρὸς τοὺς Μονάρχας ἢ εἰς ὅτινα τεύτων κρίνει συμφερότερον. Ἐλθῇ εἰς συνθήκας περὶ τῆς νήσου καὶ υπογράψῃ ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ Κοινοῦ ἐτοιμάσῃ δυνάμιν στρατιωτικὴν καὶ κινήσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, δανεισθῇ ἐπάνω εἰς τὰ κοινὰ εἰσοδήματα ἢ κτήματα τοῦ Κοινοῦ τῆς πατρίδος ἢ τῶν μοναστηρίων τῶν ἐκκλησιῶν, τζαμιῶν ἢ καὶ τῶν ὅσα ἢ πλεονεξία τῶν τούρκων ἐσφετέρησῃ ἢ ὅσας γαίας ἢ ἄλλα κτήματα ἐν τῇ πατρίδι δὲν ἔχουν νόμιμον δεσπότην ἢ ἐπάνω εἰς τὸ δέκατον κοινῶς ὄλων τῶν ἐν τῇ Κύπρῳ κτημάτων ἡμῶν, ἐνὶ δὲ λόγῳ δίδοται τῷ ἐπιτρόπῳ ἀπολύτως πᾶσα ἐξουσία ἵνα πράξῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, νομίμου διοικήσεως καὶ εὐταξίας τῆς Κύπρου ὅσα κατὰ τὰς περιστάσεις κρίνει ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ ὄρκους, ἃς ἐλάδομεν παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης εὐλογῆσαι τοὺς σκοποὺς ἡμῶν καὶ δώσει ἡμῖν τὴν θεῖαν χάριν αὐτοῦ ὅπως λάθωμεν αἴσιον τέλος. Τῷ ἁρκά' ἔτει Δεκεμβρίου στ'» ¹.

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὑπέγραψαν ὁ Ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος Σπυρίδων, ὁ τοῦ «ἀοιδίμου ἱερομάρτυρος Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου» Ἐξάρχος Ἰωαννίκιος καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεόφιλος ἐκ τῶν κληρικῶν, πρὸς δὲ τούτοις ἑπτὰ πρόκριτοι λαϊκοί, ἀντιπροσωπεύοντες τὰς διαφόρους Ἐπαρχίας τῆς Κύπρου. Ἀλλὰ παρεῖχε μὲν τὸ ἔγγραφο ἀπλῶς ζωηρὰν εἰκόνα τῶν ἐν Κύπρῳ τελεσθέντων ἀνοσιουργημάτων τῶν τούρκων καὶ ἐξεδήλου τὴν πόθον τῶν Κυπρίων πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ἀπέδωκεν. Ἡ Κύπρος ἐπληρώθη τρόμου καὶ φρίκης ὑπὸ τοῦ ἀπαισίου Κιουτσούκ Μεχμέτ, οὗτινος τὸ ὄνομα τὸ ἀπαισίον παρμένει ἔτι ἐν Κύπρῳ δηλωτικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ τρόμου καὶ τῆς φρίκης (τοῦ καιροῦ τῆς καταδρομῆς, ἢ τοῦ καιροῦ τοῦ Κιουτσούκ Μεχμέτ). Πρεπόντως δ' ἐτίμησε καὶ τιμᾷ ἢ Κύπρος ὡς μάρτυρας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανὸν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀναιρεθέντας ὑπὸ τοῦ τυράννου, πανηγυρικῶς τελοῦσα ἐτησίως τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν τὴν ἀνάμνησιν.

(Ἀκολουθεῖ)

1. Περιστιάνη, ἐνθ. ἀν. σ. 779-782 μετὰ πανομοιοτύπου τοῦ ἐγγράφου.